

У «Рідному краї» про «Рідний край»

Григорій Титаренко

БУДИНОК РЕДАКЦІЇ «РІДНОГО КРАЮ» В ПОЛТАВІ

*Україно мила! Як добра нянька,
Дітей своїх мову прийма, привітай,
Від щирого, рідного свого серденька!
Лети-ж, рідне слово, лети в рідний край!*

Олена Пчілка, «Рідне слово» з часопису «Рідний Край»

Ольга Петрівна Драгоманова-Косач, відома нам як Олена Пчілка, ніколи не була лояльною ні до царського уряду, ні до більшовицького режиму. Ця нелояльність випливала з її великої любові до України – української мови, культури, героїчної історії. Непримиренною жінкою справедливо назвав Ольгу Петрівну Валерій Кирилович Архипов (Ясиновський) у своїй сміливій передмові до книги письменниці «Викинуті українці».

Відомо багато фактів, які засвідчують високий дух Олени Пчілки. 1903 року в Полтаві відкривали пам'ятник І. П. Котляревському. У той час в Україні діяла офіційна заборона української мови. Олена Пчілка була єдиною з письменників Східної України, хто наважився виголосити промову українською мовою. Навіть майбутній міністр освіти в уряді Центральної Ради І. Стешенко, вже знаний

учений, дослідник творчості Котляревського, якому М. Лисенко і П. Житецький доручили виступити з великою промовою, говорив по-російськи. 1920 року під час святкування дня народження Т. Шевченка в Гадячі Олена Пчілка огорнула погруддя поета жовтоблакитним стягом, а коли більшовик-комісар Крамаренко зірвав знамено, вона скандувала: «Ганьба Крамаренкові», а переповнений зал підтримав її. Після цієї історії мужня жінка перебувала під арештом.

Недоброзичливість зайд і навіть непересічних своїх братів-українців, таких як І. Нечуй-Левицький, С. Єфремов, Є. Чикаленко, призвела до того, що в рядового краянина склався певний стереотип Олени Пчілки – це перш за все мати Лесі Українки, яка мовби й не дуже її любила, навіть заздрала геніальній доньці. Крім того, у школі нам говорили, що Олена Пчілка відома також і як

дитяча письменниця. Умисне замовчували її видавничу діяльність, якій жінка присвятила десять років свого життя.

Відреставрована світлина з сучасної книги Олени Пчілки «Викинуті українці» (фрагмент світлини з часопису «Рідний край»)

У грудні 1905 року в Полтаві виходить перший номер часопису «Рідний Край». Засновниками його були полтавці М. Дмитрієв та Г. Коваленко. Першим редактором став Дмитрієв, а з березня 1907 року – Олена Пчілка. Після заборони видання місцевою владою, Олена Пчілка переводить редакцію до Києва, а після трагічної загибелі Дмитрієва в липні 1908 року весь тягар редакторської роботи ліг на її плечі. Того ж 1908 року в «Рідному Краї» була опублікована стаття Ф. Немо під назвою «Чим нам корисні жида», в якій автор аналізує досить непрості українсько-єврейські відносини. Після цього впливові єврейські організації розпочали кампанію цькування і бойкоту журналу та його головного редактора. Було навіть придумане клеймо для редакторки – «зоологічний націоналіст».

Через багато років Олесь Гончар скаже про видатну полтавку: «Україна у великому боргу перед Оленою Пчілкою. Майже нічо-

го не зроблено для увічнення її пам'яті. Чи є в Києві хоч вулиця її імені? А мав би стояти пам'ятник – як образіві Української Жінки» [3, с. 6]. Ці високі слова записані в щоденнику письменника 20 грудня 1992 року.

Полтавські краєзнавці багато років намагалися знайти будинок чи бодай місце, де колись була редакція «Рідного Краю». Таке щастя випало на мою долю. Працюючи над біографією І. М. Стешенка, в книзі Ольги Косач-Кривенюк «Леся Українка. Хронологія життя і творчості», я прочитав: «5 січня (1907 р. – Г. Т.) мати писала до Лесі з Полтави (Гончарна вул., д. 12), де вона працює в редакції «Рідного краю»» [1, с. 784].

Відомо, що вулиця Гончарна за радянських часів була перейменована на П. Капельгородського [2, с. 324]. Це стара частина міста. Вулиця проходить понад Паняньським узвозом по горі і перпендикулярно примикає до вулиці Паризької Комуни (яка до революції мала назву Дворянська). Раніше на Гончарній проживали в приватних будинках купці та священники. На щастя, сьогодні цю вулицю ще прикрашає багато старих дореволюційних будинків. Мені пощастило знайти старожилів цієї частини міста, що розміняли дев'ятий десяток літ і жили безвиїзно на цьому самому місці. Так, наприклад, в будинку №10 проживає внучка діда, який збудував цей будинок ще 1900 року. Вона повідомила дуже важливий факт: нумерація будинку на її пам'яті не змінювалася. Це давало велику надію, що, може, зберігся й будинок, де проходило останнє зібрання редакції «Рідного Краю» в Полтаві. Наступні будинки були 12 і 12 «а», але будинок №12 явно не претендував на історичний, а от 12 «а» був старий і вже відрізаний від комунікацій, із забитими ставнями. На світлині я зафіксував цей будинок, а через 20 днів після того привів до нього голову спілки екскурсиводів Полтави А. А. Чернова, оскільки знав, що він працює над книгою «Полтавські будинки промовляють». На мій жах, будинок на наших очах руйнували. Перше – це було відчуття власної провини за те, що нічого не встиг зробити для врятування будинку редакції «Рідного Краю», але, як виявилось потім, мені пощастило знайти тільки місце, де був колись будинок редакції. Чоловік з будинку №12 розповів таку історію. Народився він 1938 року, і від своєї мами знав, що його дід-священик Василь Ващенко проживав у власному двоповерховому будинку, який стояв саме на місці будинку №12 «а» і був під №12. Мав священник великий шмат

*Остання світлина будинку по
вул. П. Канельгородського, №12 "а"*

землі з садом, що тягся в напрямку до Панянки, і було в нього шестеро дітей. 1937 року священика репресували й розстріляли. Будинок реквізували та розібрали, а на садибі Василя Ващенка з'явилися дві невеликі будівлі. Звичайно, ні внук священика, ні його літня сусідка з будинку №10 нічого не знали про редакцію «Рідного Краю», та ми з певністю можемо сказати, що точно визначили місце, де вона була. Знаємо навіть прізвище чоловіка, який надав притулок одному з перших українських часописів. Але це не зменшує жалю, що ми втратили будинок, воістину історичний для українства.

За радянських часів знищено будинок Драгоманових-Косачів в м. Гадячі; вже за часів незалежної України в Полтаві по вулиці

Шолом Алейхема (раніше Новопроложеній) зруйновано будинок №28, де провів своє дитинство І. М. Стешенко... Як тут не згадаєш російської приказки про «Иванов, не помнящих родства».

Було вже поставив крапку, та через кілька днів знову повернувся до цієї теми і, мабуть, доречно. Спілкувався телефоном з В. К. Ясиновським, який щойно повернувся з усебразильського форуму українців, куди його запросила наша діаспора, й захоплено ділився враженнями, як тамтешні українці шанують пам'ять про Олену Пчілку. У місті Прудентополь (штат Парана) в Музеї Тисячоліття зберігається вишита сорочка, що належала нашій непримиренній українці. Від Валерія Кириловича я отримав дозвіл на публікацію його світлини фрагменту цієї сорочки в часописі «Рідний край». На таких гірких паралелях ставлю вже крапку.

Фрагмент сорочки Олени Пчілки

Література

1. Косач-Кривенюк О. П. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. – Луцьк, 2006.
2. Полтавщина: Енциклопедичний довідник. – К.: «Українська Енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1992.
3. Пчілка Олена. Викинуті українці. – К., 2006.

